

HOOPBAROMETER

december 2018

HOOP &
DUURZAAMHEID

Auteurs van dit rapport

Emma Pleeging

Junior onderzoeker Erasmus Happiness Economics Research Organisation
Promovenda Erasmus School of Health Policy & Management

Martijn Burger

Wetenschappelijk directeur Erasmus Happiness Economics Research Organisation
Universitair docent Industriële en regionale economie, Erasmus Universiteit Rotterdam

Patrick Nullens

Directeur Institute of Leadership and Social Ethics
Hoogleraar Theologie en Ethiek, ETF Leuven

Steven van den Heuvel

Postdoctoraal onderzoeker, Institute of Leadership and Social Ethics en ETF Leuven

Inhoudsopgave

1. Hoop en duurzaamheid	4
2. De definitie van hoop	4
3. Empirisch onderzoek	6
3.1 Hoop in Nederland	6
3.2 Hoop en demografische eigenschappen	9
3.3 Hoop en socio-economische eigenschappen	10
3.4 Hoop en persoonlijke eigenschappen	13
3.5 Verwachtingen	14
3.6 Vertrouwen	16
4. Internationale vergelijking	18
5. Hoop en duurzaamheid	22
3. Conclusie	26
Appendix: Beschrijving van het sample	28
Appendix: Schakeltabel	29

1. Hoop en duurzaamheid

Hoop op een betere toekomst kan niet los worden gezien van duurzaamheid: een verbetering op de korte termijn is weinig waard wanneer deze niet houdbaar is op de lange termijn. Toch is het soms moeilijk optimistisch te zijn in een wereld waarin onder andere overstromingen, droogte en teruglopende biodiversiteit grote veranderingen teweeg zullen brengen voor deze en volgende generaties. Realistische hoop kan mensen motiveren deel te zijn van de oplossing, maar onrealistische hoop, gebaseerd op ontkenning van de urgentie van onze uitdagingen, doet waarschijnlijk meer kwaad dan goed.

Sinds 2017 peilt de hoopbarometer hoe hoopvol Nederlanders zich voelen. Dit is belangrijk om te weten, aangezien hoopvolle mensen eerder bereid zijn mee te bouwen aan een betere toekomst voor hunzelf en de rest van de samenleving. Wanhoop werkt daarentegen verlamdend. Deze editie heeft een specifieke focus op hoop en duurzaam gedrag. Ook wordt de instelling van Nederlanders over de tijd en met andere landen vergeleken.

2. De definitie van hoop

Hoop definiëren we hier als een verlangen naar verbetering, waarvoor we bereid zijn te handelen, maar waarvan we nooit helemaal zeker zijn dat we het kunnen bereiken. Juist deze onzekerheid onderscheidt hoop van optimisme, en maakt dat hoop een sterke drijfveer is; zolang we niet zeker weten of we zullen krijgen wat we willen, blijven we ons inzetten. Hoop omvat verschillende dimensies van ons mens-zijn; het gaat om verlangens, overtuigingen en gedrag. Hoe hoopvol we ons voelen is daarom niet op een simpele, eendimensionale wijze te meten. Hoop omvat verschillende dimensies, en de hoopbarometer tracht deze aspecten zo goed mogelijk in kaart te brengen. Daarbij maken we een onderscheid naar de volgende zeven dimensies van hoop:

1. Cognitie

De cognitieve dimensie van hoop omvat de gedachten en overtuigingen die mensen hebben over de mogelijkheid een gehoopt doel te bereiken, en de verschillende paden die ze kunnen nemen om dit voor elkaar te krijgen.

2. Emotie

De gevoelens die gepaard gaan met hoopvolle gedachten vormen de emotionele dimensie van hoop. Deze emoties zijn minder bewust dan gedachten, zijn minder gemakkelijk te sturen, motiveren ons gedrag en zijn niet altijd rationeel, bijvoorbeeld wanneer we tegen beter weten in blijven hopen op een goede afloop.

3. Deugd

Deugdzame hoop kan worden omschreven als een morele en constructieve eigenschap die mensen drijft om 'het juiste' na te jagen. Ook doet deugdzame hoop altijd recht aan het belang van andere mensen. Deugdzame hoop impliceert daarmee ook dat iemand probeert bij te dragen aan de hoop van een ander.

4. Verbinding

Mensen zijn sociale wezens, en wanneer zij hun doelen najagen, doen zij dit zelden helemaal in isolatie van anderen. Sociale hoop impliceert dat mensen vertrouwen dat mensen in hun omgeving hen ondersteunen hun doelen na te jagen.

5. Verwachting

Onze maatschappelijke en persoonlijke verwachtingen sturen voor een belangrijk deel hoe we ons gedragen. We investeren eerder in bijvoorbeeld een onderneming of een opleiding als we positieve verwachtingen hebben van de toekomst; zijn bereid bij te dragen aan betere zorg of onderwijs wanneer we denken dat dit voor een verbetering zorgt; en zullen ons eerder inzetten tegen klimaatproblemen als we denken dat dit iets oplevert. Negatieve verwachtingen zorgen daarentegen voor terughoudendheid, of zelfs protest.

6. Vertrouwen

Doorgaans wordt hoop gezien als een voornamelijk individuele ervaring, maar ook op maatschappelijk niveau speelt hoop een belangrijke rol. Wanneer mensen weinig vertrouwen hebben in de belangrijke maatschappelijke instituties zoals de overheid, het rechtssysteem of de politie, neemt de hoop om als maatschappij te ontwikkelen sterk af.

7. Spiritualiteit

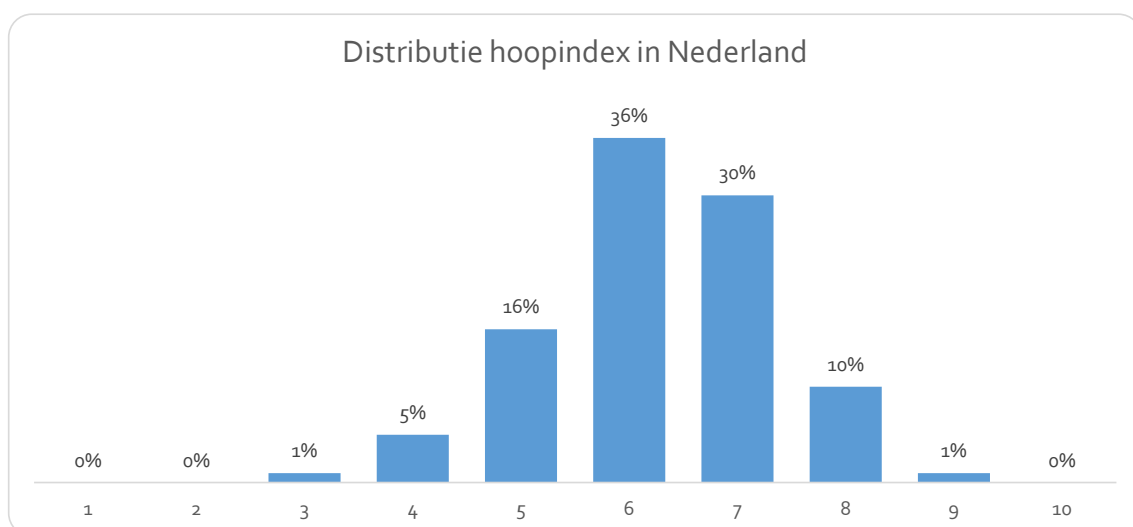
Voor veel mensen is hoop een onderdeel van hun (christelijke) geloof. Maar ook voor niet religieuze mensen kan hoop gebaseerd zijn op een geloof in iets 'dat groter is dan henzelf', zoals een hoger doel of waarde, spirituele overtuiging, of transcendentie ervaring.

3. Empirisch onderzoek

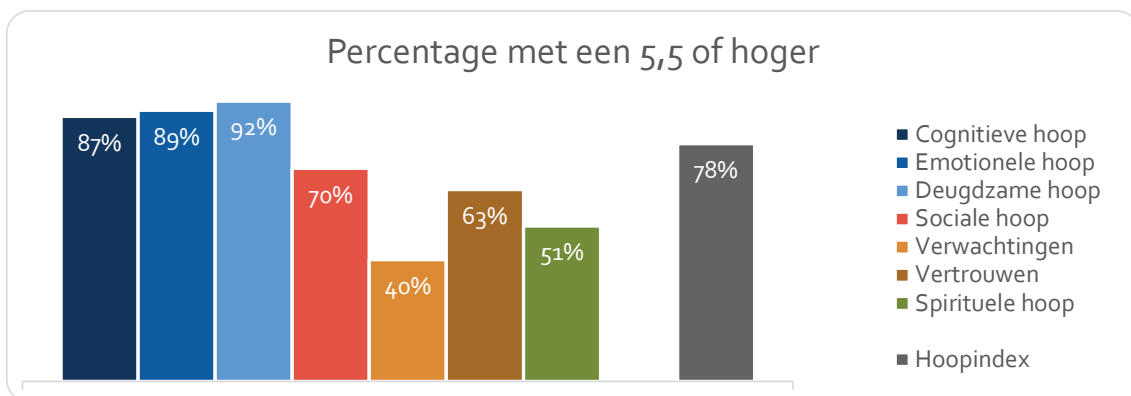
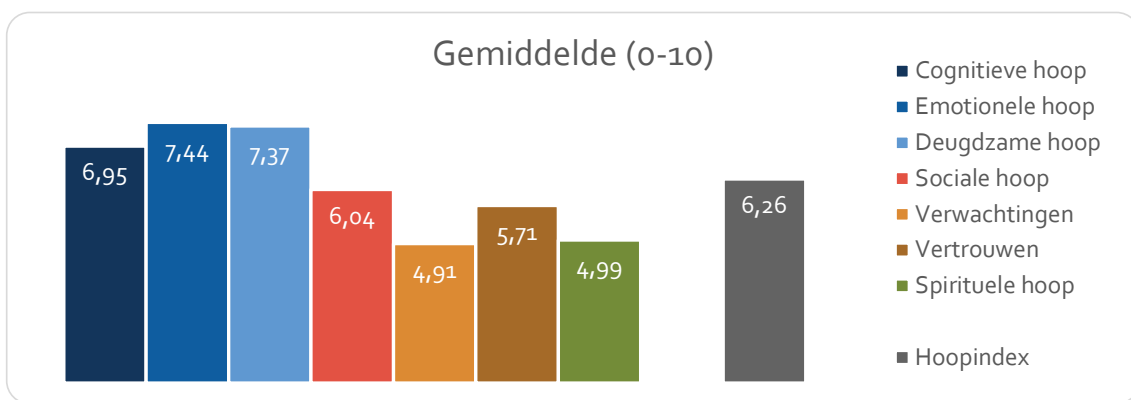
Om te onderzoeken hoe hoopvol mensen op dit moment zijn, is een enquête uitgezet onder bijna 2500 Nederlanders, Britten, Amerikanen en Belgen. Door het onderzoek uit te zetten in meerder landen, kunnen we een internationale vergelijking maken, en zien in hoeverre onze bevindingen specifiek zijn voor een bepaald land, of juist relatief 'universeel' zijn. Deelnemers aan dit onderzoek werd gevraagd hoe hoopvol ze zijn, hoe ze denken over duurzaamheid, hoe goed zij zich voelen en een aantal demografische en sociaaleconomische eigenschappen. Zo kunnen we onderzoeken welke groepen mensen hoopvoller zijn dan anderen. De gegevens zijn verzameld in december 2018.

3.1 Hoop in Nederland

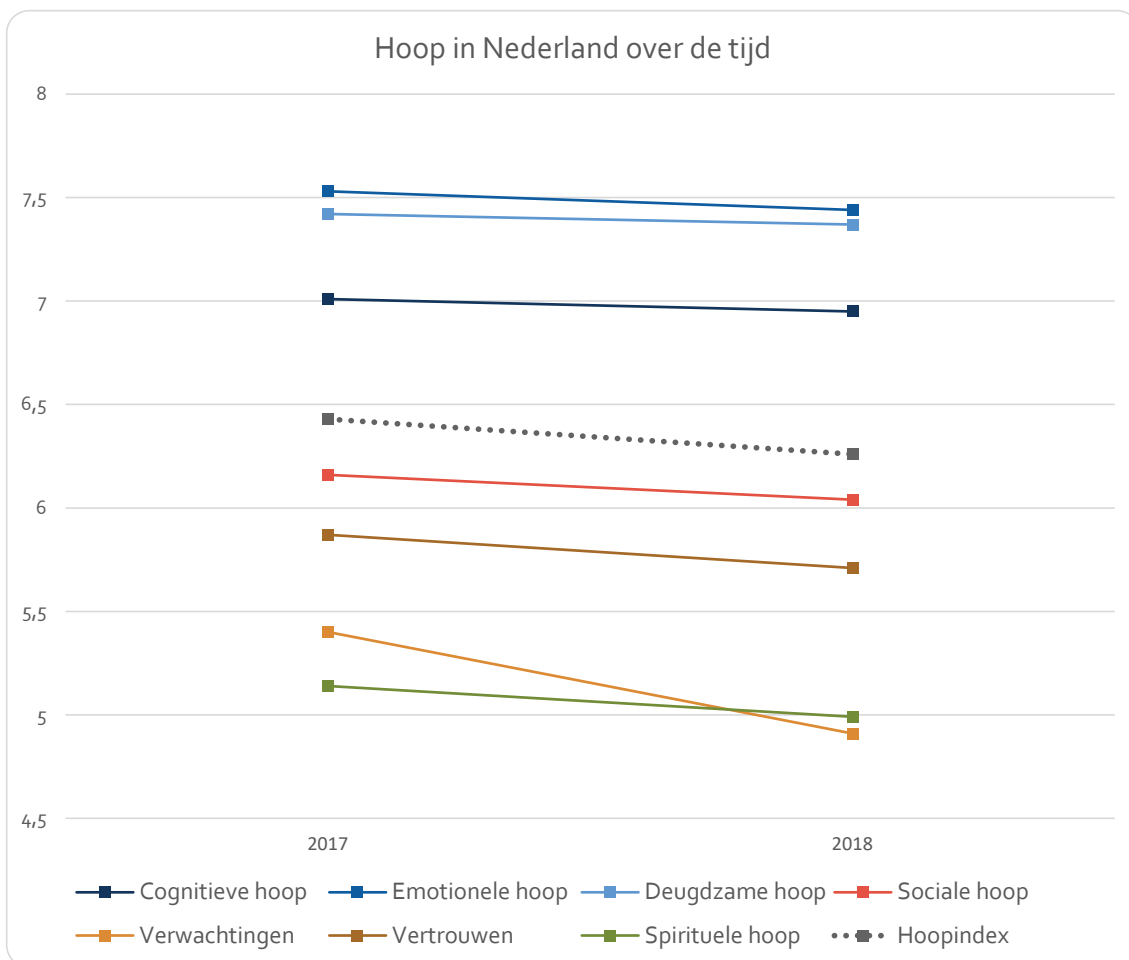
Hoe hoopvol zijn Nederlanders? En op welke vlakken zijn zij meer of minder hoopvol? De 'hoopindex' is het gemiddelde van de zeven dimensies van de Hoopbarometer. Op deze index scoren Nederlanders gemiddeld een 6,3 op een schaal van 1 tot 10. De overgrote meerderheid van de deelnemers (78%) scoort een voldoende (een 5,5 of hoger) op de hoopindex, maar er is ook een aanzienlijke groep, namelijk ruim een vijfde, die met een score van lager dan een 5,5 een onvoldoende scoort.

Wanneer we naar de verschillende dimensies van hoop kijken, zien we dat Nederlanders met een 7,4 het hoogst scoren op emotionele en deugdzame hoop. Dit geeft aan dat de meeste deelnemers het gevoel hebben dat de toekomst positief kan zijn; en dat zij hun best doen om anderen hoop te bieden, en hopen op een goed leven en rechtvaardige maatschappij. Het laagste wordt met een 4,9 op verwachtingen gescoord. Ook scoren de respondenten gemiddeld een 'onvoldoende' van 5 op spirituele hoop. Dit is in het seculiere Nederland is dit wellicht niet verrassend, aangezien spirituele hoop aangeeft dat iemand hoop put uit zijn geloof in een hogere macht of uit spirituele ervaringen.

Mensen die een score van 5,5 hebben op een specifieke hoop-dimensie, kunnen we 'voldoende' hoopvol noemen. Het overgrote deel van de Nederlanders scoort dit op cognitieve, emotionele, deugdzame en sociale hoop. Een meerderheid heeft bovendien voldoende vertrouwen in de mensen om hun heen. Van de respondenten die spirituele overtuigingen hebben, put ongeveer de helft hier hoop uit. Minder dan de helft scoort echter een voldoende voor verwachtingen.

In de periode van eind 2017 en begin 2018 is een eerste meting uitgevoerd met de hoopbarometer. We kunnen daarom kijken in hoeverre de scores op de verschillende dimensies van de hoopbarometer zijn veranderd in het afgelopen jaar. De verschillen met 2017 zijn relatief klein; we zien een lichte daling in de totale hoopindex tussen 2017 en 2018¹, van een 6,4 naar een 6,3². De voornaamste verandering zien we in verwachtingen: waar daar vorig jaar nog een 5,4 op werd gescoord, is dat nu slechts een 4,9. Ook in vertrouwen zien we een statistisch significante daling, hoewel het verschil hier maar klein is: van een 5,9 in 2017 naar een 5,7 in 2018³.

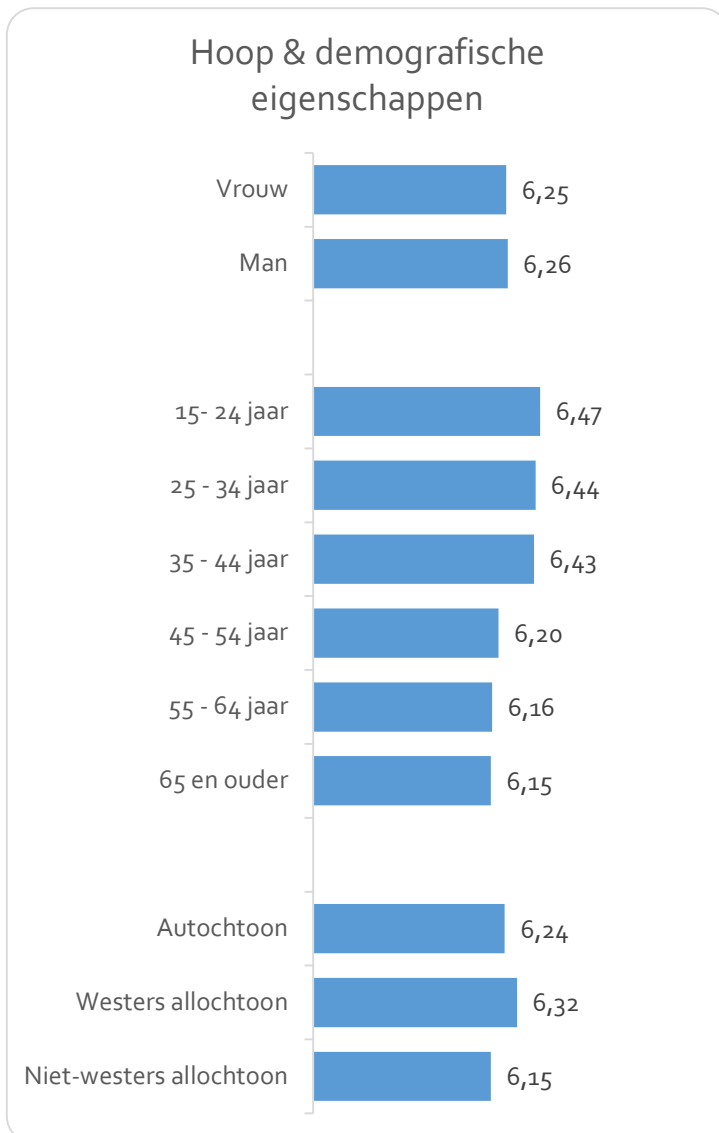
1 Hoewel de eerste meting van de hoopbarometer zowel in het einde van 2017 als het begin van 2018 plaatsvond, refereren we naar deze meting als 2017, om verwarring te voorkomen.

2 De scores van de hoopbarometer in 2017 zijn iets aangepast ten opzichte van de originele analyse, zodat deze overeenkomt met de verbeterde score-telling van eind 2018. In het originele rapport werd een 6,1 gescoord op de hoop-index.

3 In dit onderzoek zijn alle verschillen tussen groepen, landen en tijdstippen getoetst door een regressieanalyse uit te voeren waarin de specifieke score als afhankelijke variabele wordt bepaald door de verschillende groepen. Als deze analyse significant is, kunnen we met minimaal 90% zekerheid zeggen dat er inderdaad een verschil is.

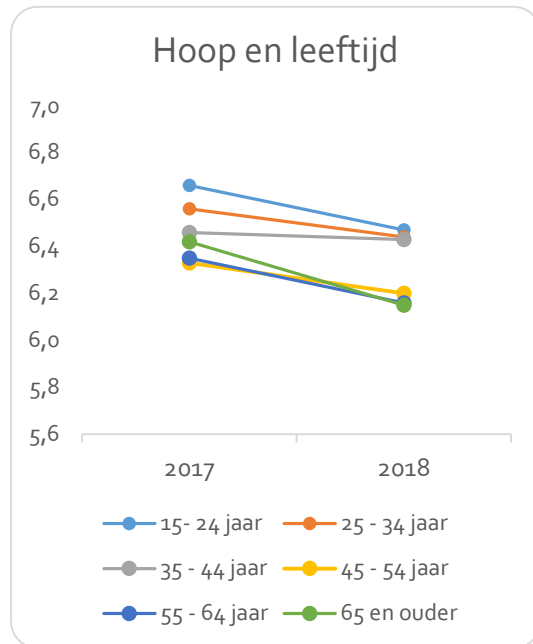
3.2 Hoop en demografische eigenschappen

Wanneer we kijken naar de verschillen tussen groepen Nederlanders, vallen slecht een paar verschillen op. Allereerst scoren mannen en vrouwen even hoog op de hoopindex. Ook autochtone en allochtone respondenten scoren gelijk. Wel zien we een verschil in hoopvolheid tussen verschillende leeftijdsgroepen. Jongere mensen, tussen de 15 en 24 jaar scoren het hoogst; en we zien een duidelijke daling in hoopvolheid na een leeftijd van ongeveer 45 jaar.

Vergeleken met 2017 zijn er weinig verandering in de verschillen in hoopvolheid tussen bovengenoemde groepen. Wel zien we dat de tweedeling tussen jongere en oudere Nederlanders iets duidelijker is geworden. In 2017 zagen we kleine verschillen tussen alle groepen, maar pas in 2018 zien we een duidelijke twee-deling tussen mensen boven en onder de 45 jaar.

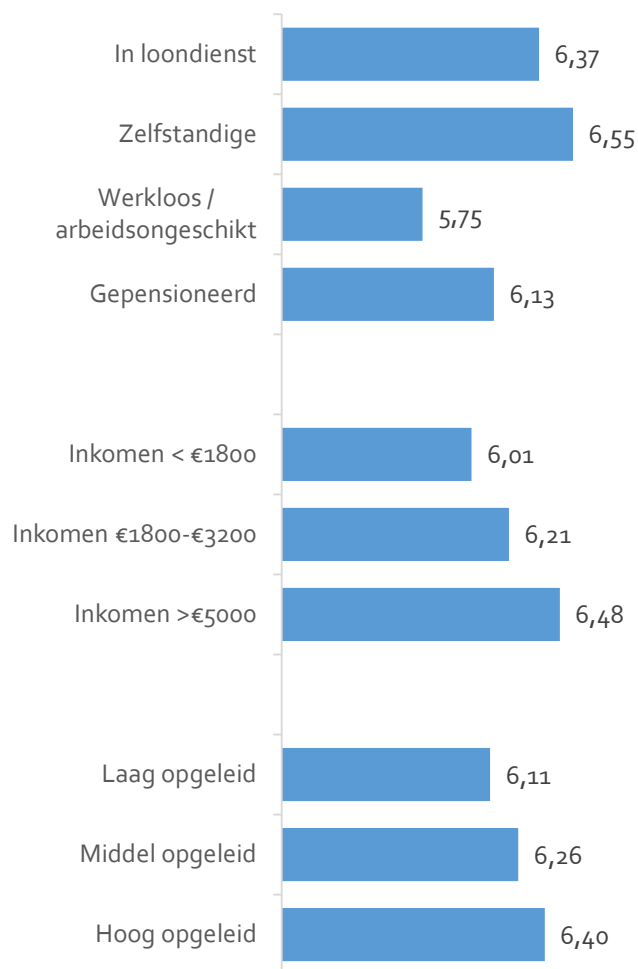

3.3 Hoop en socio-economische eigenschappen

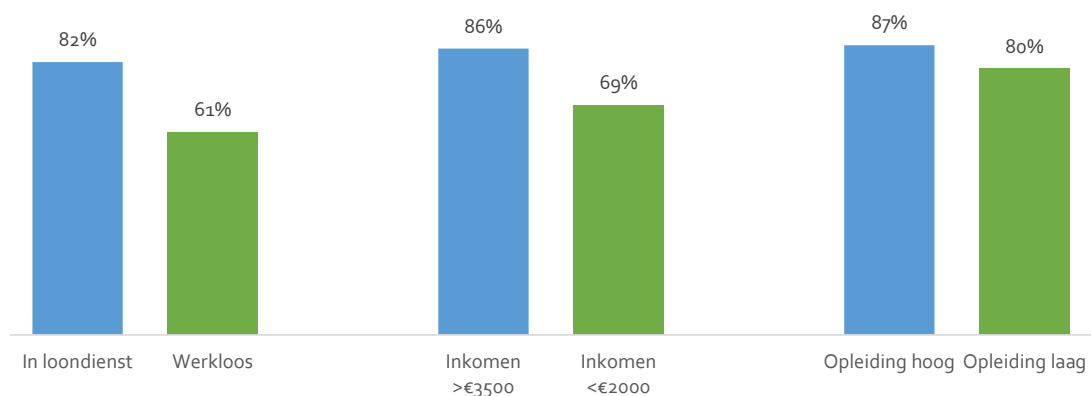
Wanneer we kijken naar socio-economische verschillen in hoop, vallen een aantal verschillen tussen groepen op. Allereerst zien we bijvoorbeeld dat mensen die werkloos of arbeidsongeschikt zijn, sterk lager scoren dan andere groepen. Ook gepensioneerden lijken iets minder hoopvol te zijn dan mensen die in loondienst zijn. Zelfstandigen scoren daarentegen het hoogst. Verder zien we een vrij duidelijk verband tussen inkomen en hoopvolheid: hoe hoger het inkomen, hoe meer hoop. Hetzelfde patroon zien we bij opleidingsniveau: hoe hoger het niveau, hoe hoopvoller.

De verschillen tussen deze groepen kunnen flink oplopen. Zo scoort 82% van de mensen in loondienst een voldoende op de hoopindex, tegenover 61% van de werklozen. Ook inkomen heeft een sterk effect: van de mensen met een inkomen boven €3500 en mensen met een inkomen van minder dan €2000 scoort respectievelijk 86% en 69% een voldoende. De verschillen in opleidingsniveau zijn iets kleiner: 87% tegenover 80% voor hoog- versus laagopgeleiden. Hier zien we dus dat kwetsbare groepen, dus juist degenen die hoop het hardst nodig hebben, het laagste scoren.

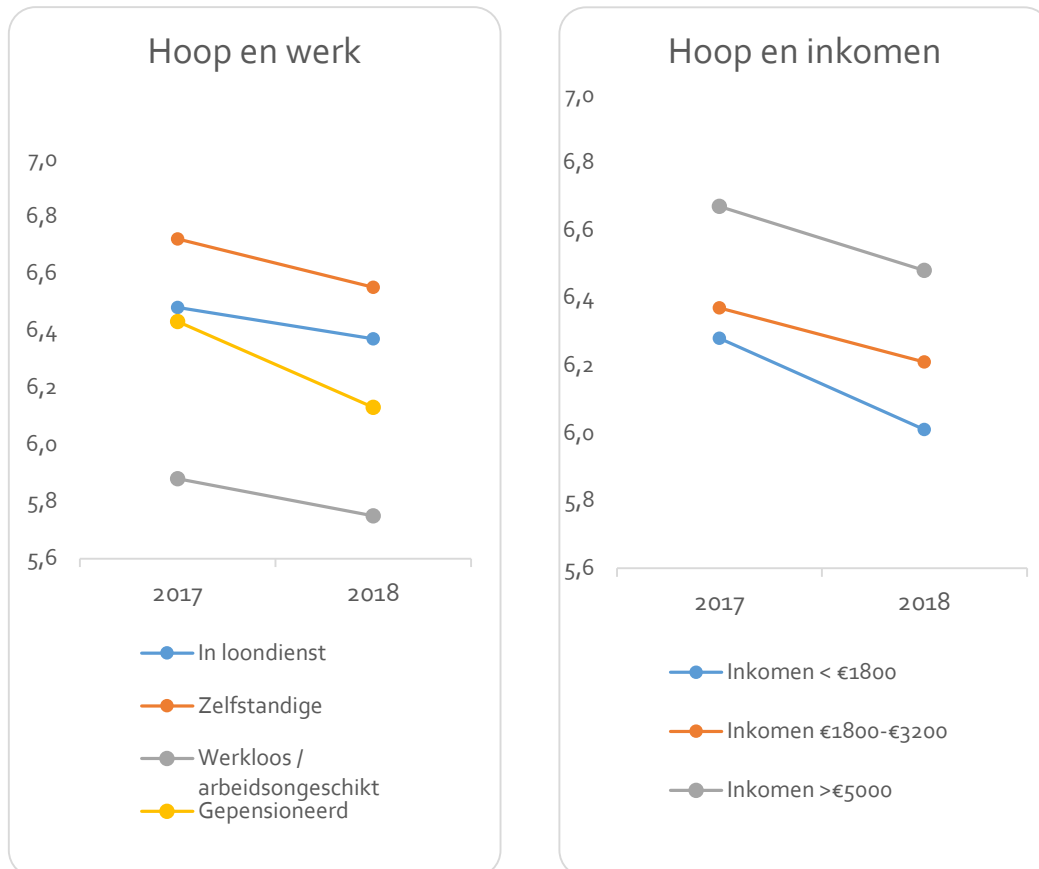
Hoop en socio-demografische eigenschappen

Percentage met een 5,5 of hoger

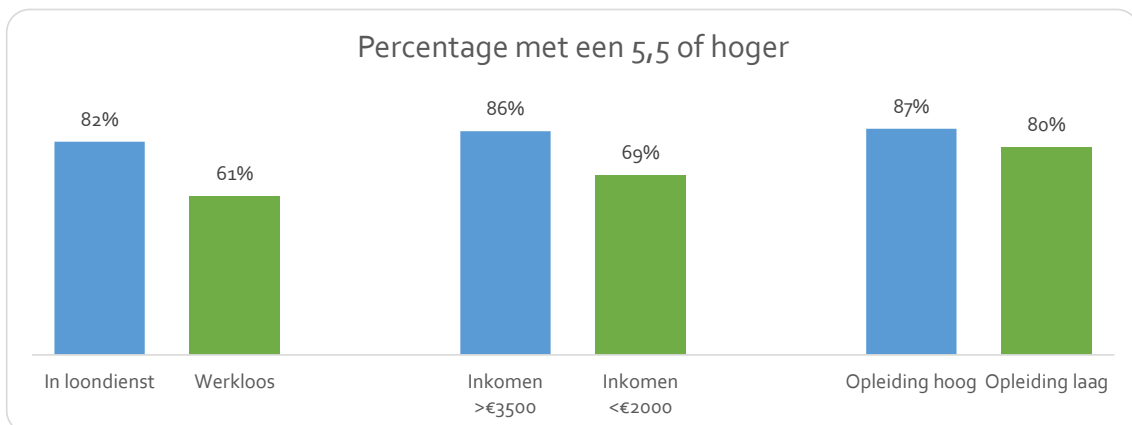
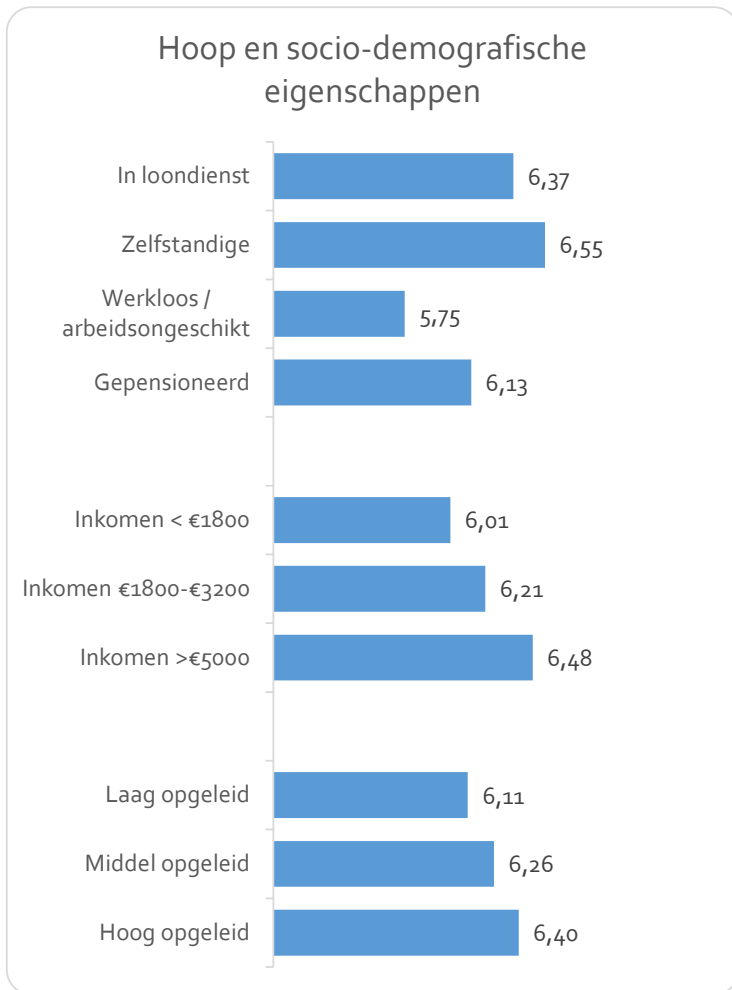
Ten opzichte van 2017 zijn twee verschillen tussen groepen uitvergroot. Allereerst, waar gepensioneerden in 2017 nog gelijk scoorden met mensen die in loondienst werken, scoren zij dit jaar significant lager. Hetzelfde valt op bij mensen met een inkomen van minder dan €1800: in 2017 verschilden zij nog niet van mensen met een inkomen tussen de €1800 en €3200, maar in 2018 is dit wel het geval.

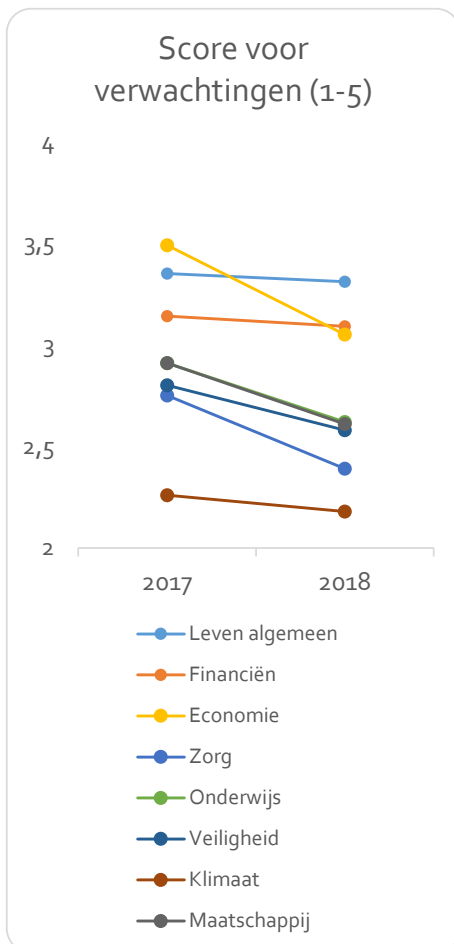
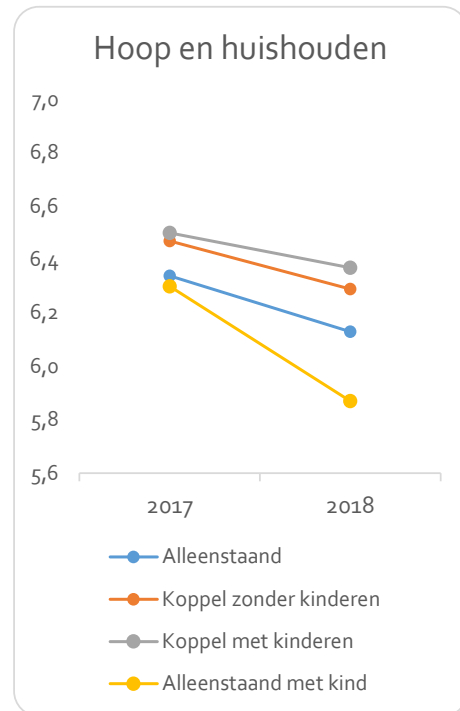
Wanneer we onderscheid maken tussen personen op basis van een aantal persoonlijke kenmerken, zien we sterke verschillen in hoopvolheid. Zo scoren alleenstaanden met een kind flink lager dan mensen in een andere huishoud-vorm. Een nog sterker effect zien we bij verschillen in eenzaamheid. Mensen die zich vaak eenzaam voelen, scoren gemiddeld slechts een 4,8 op de hoopindex, ten opzichte van een gemiddelde van 6,6 voor mensen die vrijwel nooit eenzaam zijn. Ook een slechte gezondheid gaat duidelijk samen met een lagere score op hoopvolheid. Mensen met een slechte gezondheid scoren een 5,0, tegenover een 6,8 voor degenen met een uitstekende gezondheid.

3.4 Hoop en persoonlijke eigenschappen

De verschillen in hoopvolheid zijn erg groot wanneer we kijken naar persoonlijke kenmerken. Van de alleenstaanden met een kind scoort 23% minder een voldoende op de hoop-index vergeleken met koppels met kinderen. Dit verschil is zelfs 62% wanneer we mensen die vrijwel nooit eenzaam zijn vergeleken met degenen die dat vaak zijn. Het verschil tussen mensen met een uitstekende of slechte gezondheid is 49%.

Ten opzichte van 2017 zien we dat het verschil tussen eenoudergezinnen en anderen groter is geworden. Zo was er een jaar geleden ook al een klein verschil tussen deze groep en bijvoorbeeld koppels met kinderen, maar niet met alleenstaanden zonder kind(eren). In 2018 scoren eenoudergezinnen significant lager dan alle andere huishoudvormen. Vergeleken met koppels met kinderen scoren zij ruim een halve punt lager.

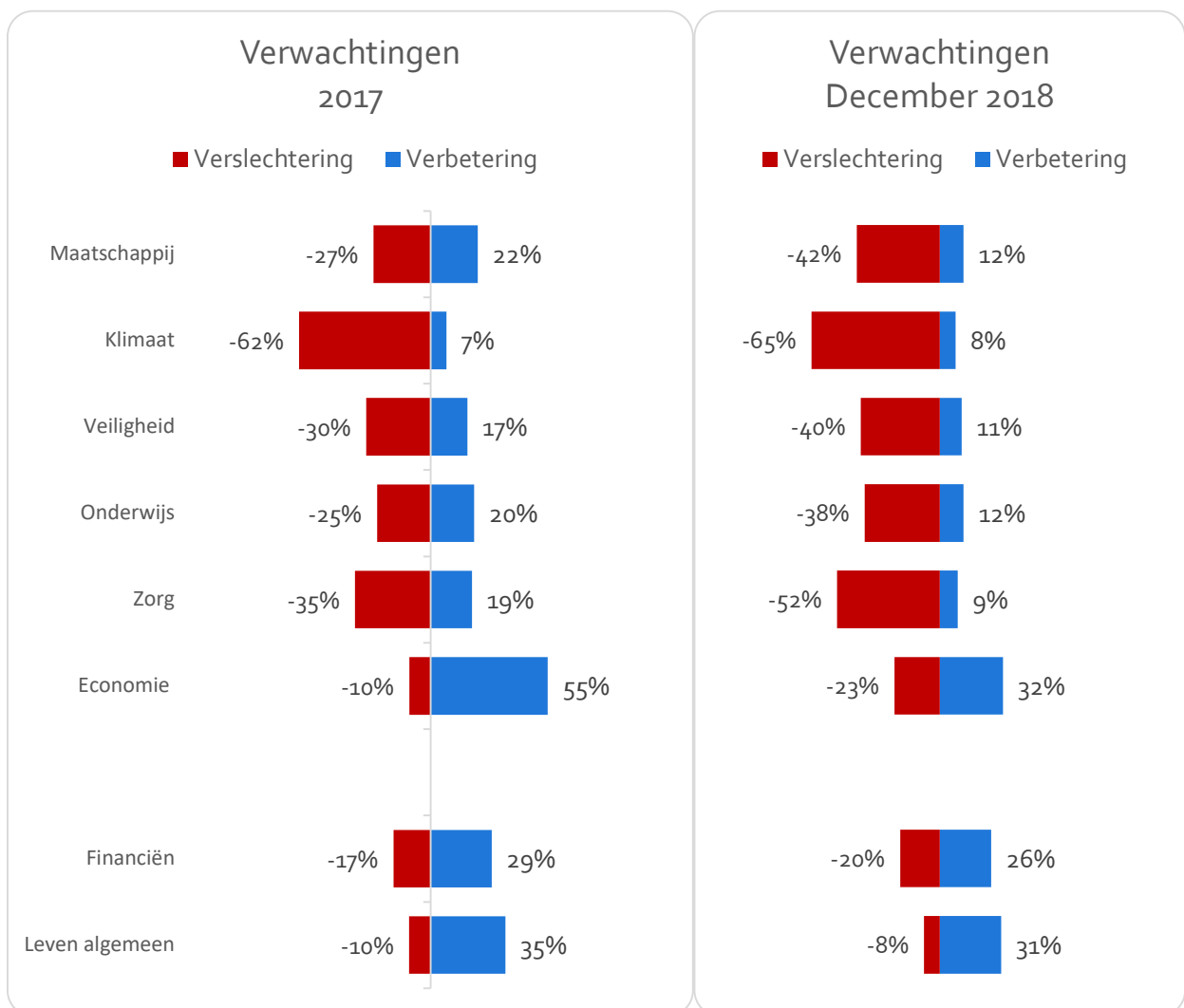

3.5 Verwachtingen

In paragraaf 3.1 zagen we al dat de dimensie van de hoopbarometer die verwachtingen meet, een duidelijke daling weergeeft van 2017 naar 2018. Wanneer we deze verwachtingen uitsplitsen naar de specifieke verwachtingen voor het komende jaar, zien we dat Nederlanders met name pessimistischer zijn geworden over de economie. Verder zien we een significante daling in verwachtingen voor de maatschappij als geheel, de zorg, het onderwijs, veiligheid en het klimaat.

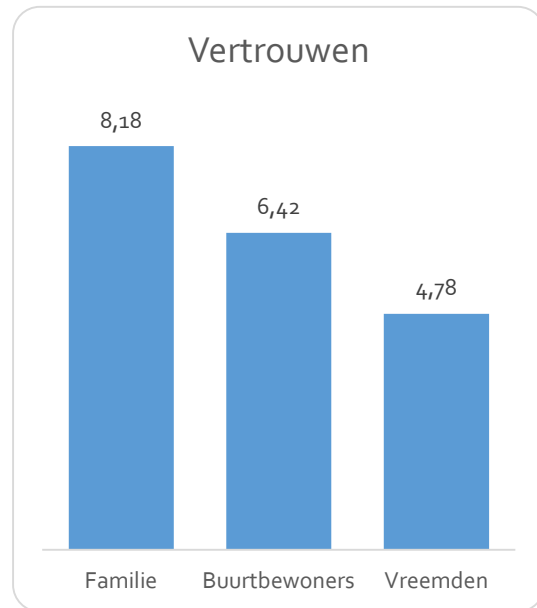

Over het geheel genomen, zien we dat mensen relatief optimistisch zijn over hun eigen leven en financiën, maar behoorlijk pessimistisch over maatschappelijke ontwikkelingen. De meest negatieve verwachtingen hebben mensen voor het klimaat: 65% van de Nederlanders denkt dat het hiermee het komende jaar slechter zal gaan, tegenover 8% die een verbetering verwacht. Ook zien mensen de toekomst van de zorg niet rooskleuring in, ruim de helft van de Nederlanders denkt dat het hiermee achteruit zal gaan in het komende jaar. Alleen met betrekking tot de economie zijn er iets meer mensen die een verbetering verwachten dan een verslechtering.

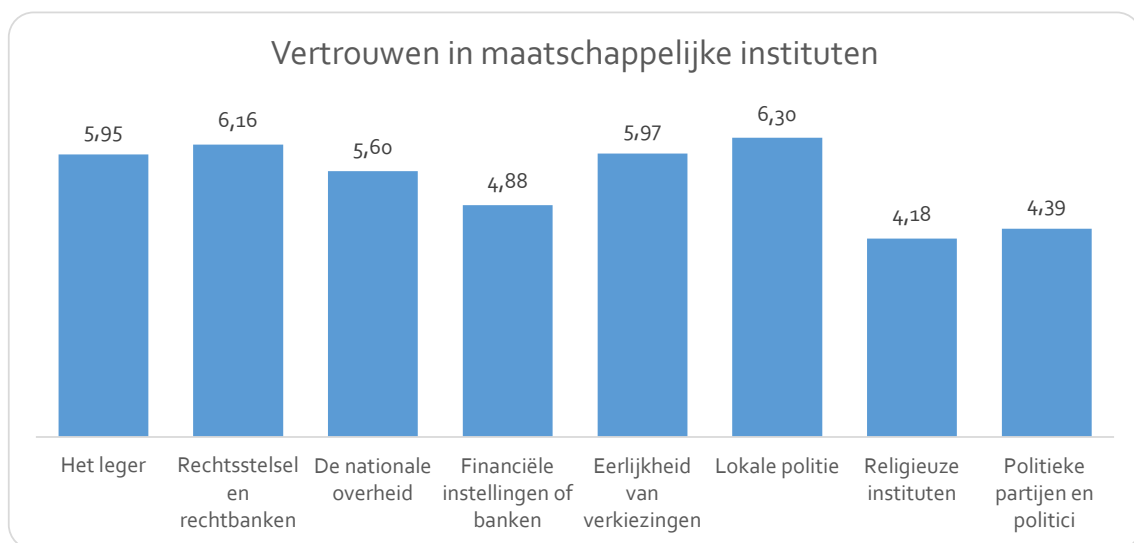

3.6 Vertrouwen

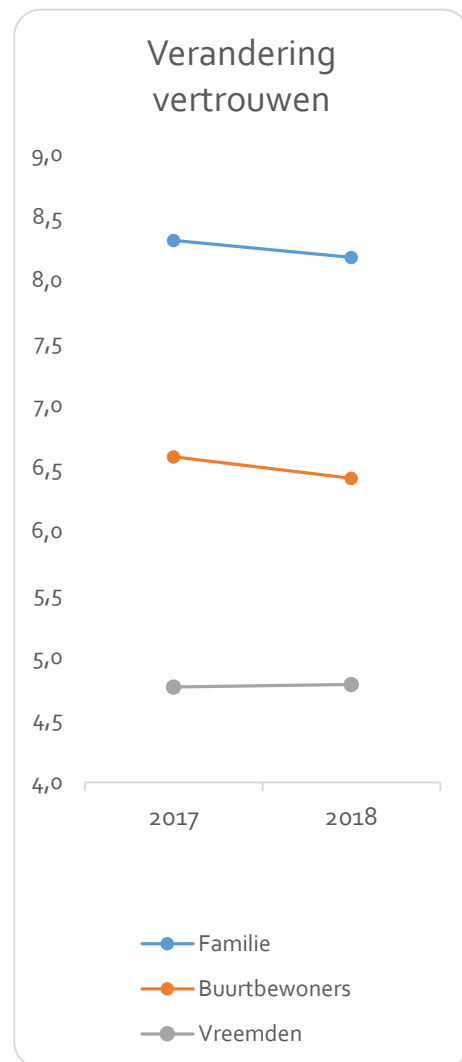
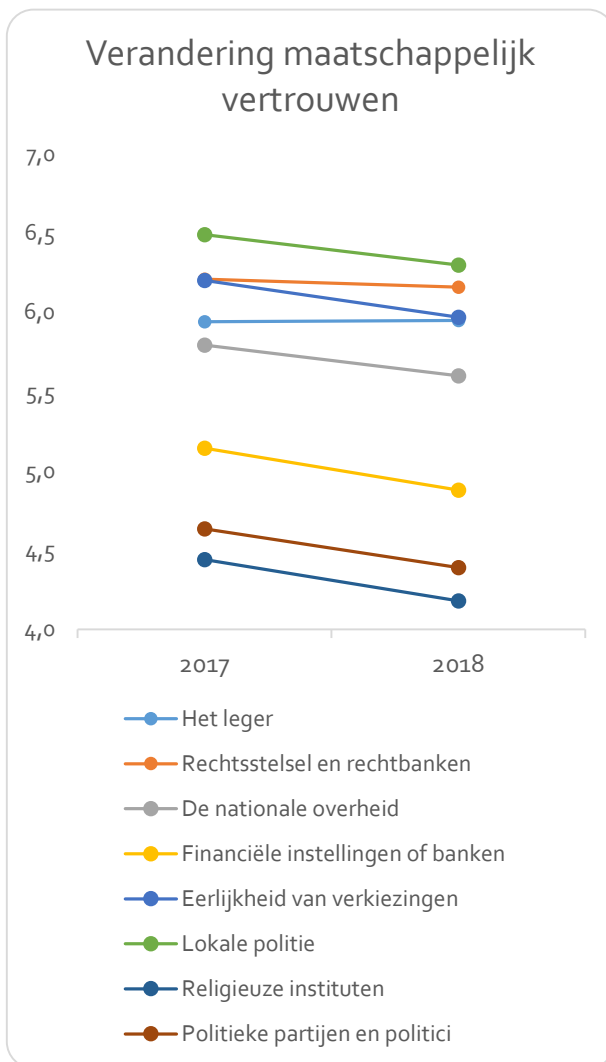
In het algemeen hebben Nederlanders veel vertrouwen in hun familie en buurtbewoners. Tegenover vreemden zijn mensen echter een stuk achterdochtiger: op een schaal van 1 tot 10, scoren Nederlanders hier slechts een 4,78.

Ook in maatschappelijke instituten hebben Nederlanders niet veel vertrouwen. Het laagste scoren religieuze instituten, met een 4,2. Deze wordt gevolgd door politieke partijen en politici (4,4) en financiële instellingen en banken (4,9). De eerste voldoende scoort de nationale overheid (5,6), gevolgd door het leger (6,0), eerlijkheid van verkiezingen (6,0), het rechtsstelsel (6,2) en het meeste vertrouwen hebben mensen in de lokale politie (6,3).

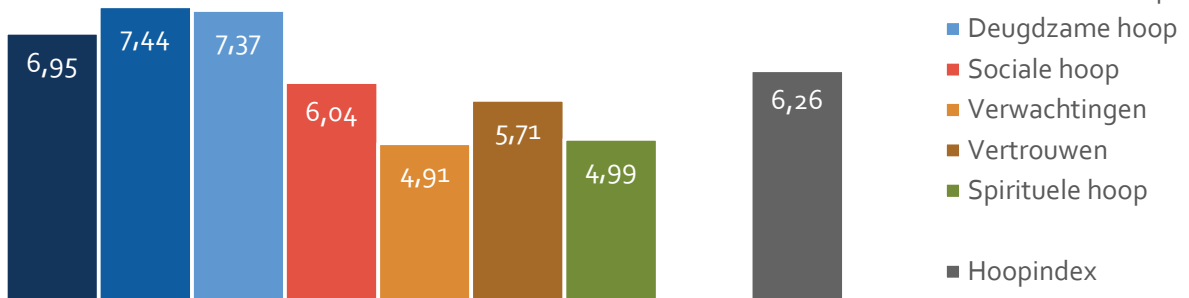
Vergeleken met 2017 is het vertrouwen in een aantal maatschappelijke instituten wat gedaald. Zo ging het vertrouwen in religieuze instituten, financiële instellingen, politieke partijen, de eerlijkheid van verkiezingen, de nationale overheid en de lokale politie wat omlaag. De verschillen zijn echter maar klein, namelijk tussen twee en één tiende punt op een schaal van 1 tot 10.

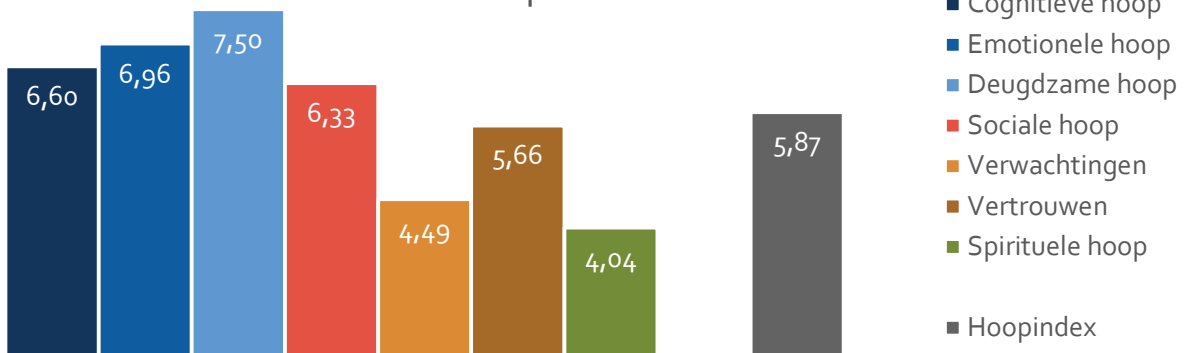
4. Internationale vergelijking

Naast een onderzoek in Nederland, zijn dit jaar ook enquêtes afgenomen in het Verenigd Koninkrijk (VK), de Verenigde Staten (VS) en België. Zo wordt het mogelijk om een internationale vergelijking te maken en te onderzoeken in hoeverre onze bevindingen specifiek zijn voor Nederland. Wanneer we kijken naar de gemiddelde scores op de hoopbarometer, zien we dat het VK en België iets lager scoren op de hoopindex dan Nederlanders. In de VS scoren mensen daarentegen ongeveer hetzelfde als Nederlanders. Ook op de specifieke dimensies scoren de verschillende landen niet even hoog. De VS en België scoren hoger op cognitieve hoop, terwijl het VK juist lager scoort. Het VK en België scoren wat lager op emotionele hoop, verwachtingen en spirituele hoop. Het VK en de VS scoren wat hoger op sociale hoop. Verder scoort Nederland duidelijk hoger dan de andere landen op vertrouwen.

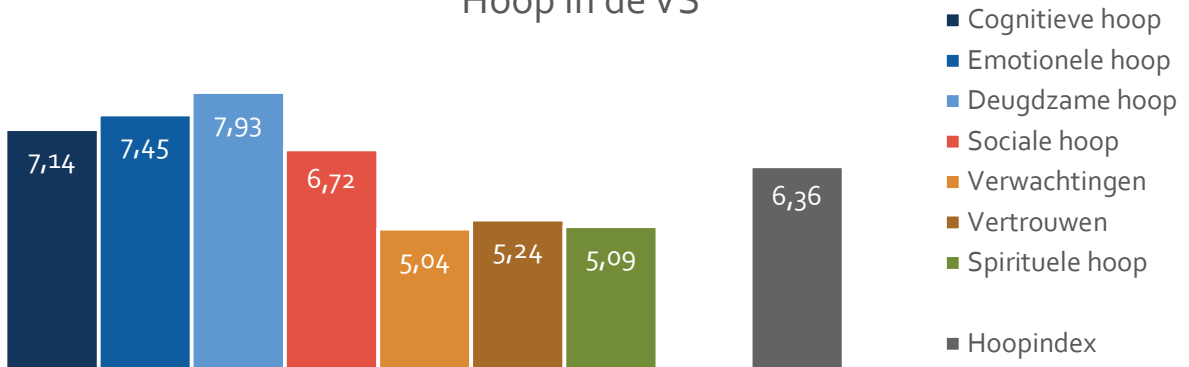
Hoop in Nederland Gemiddelde (1-10)

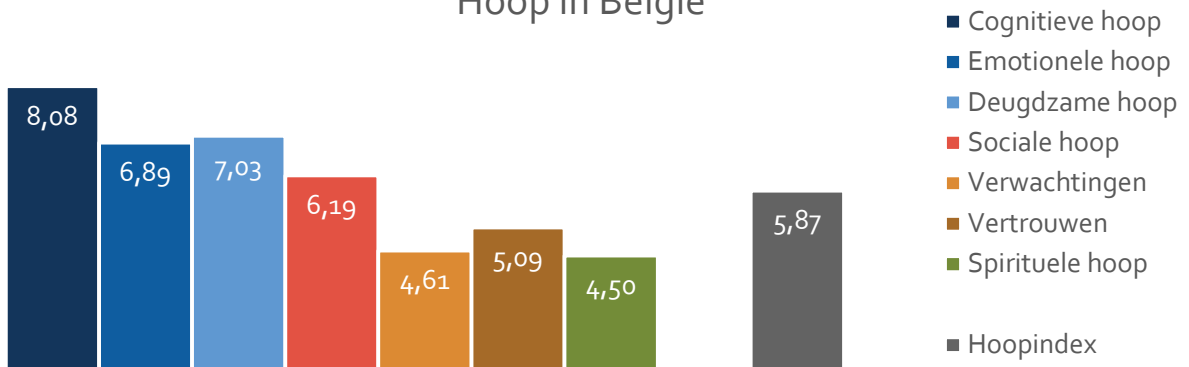
Hoop in het VK

Hoop in de VS

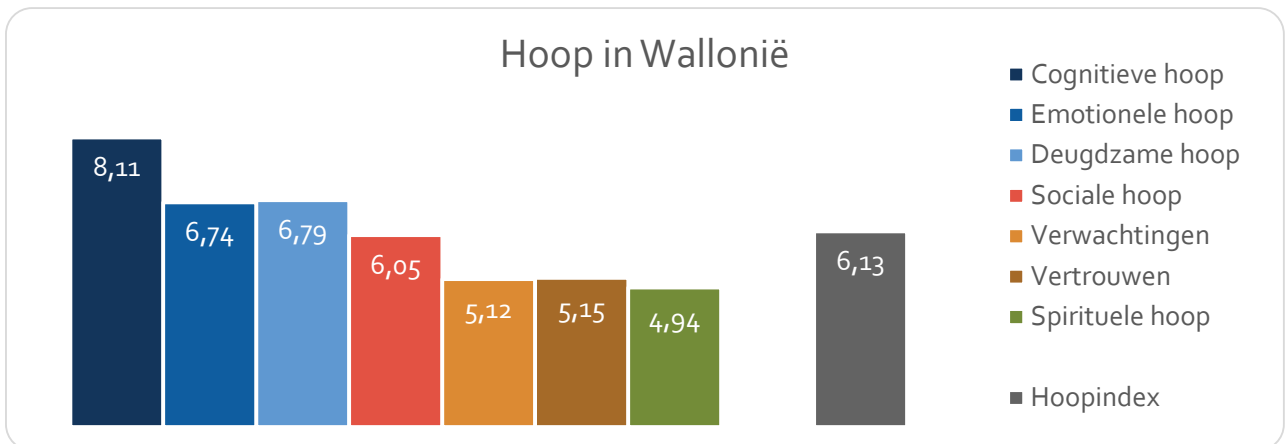
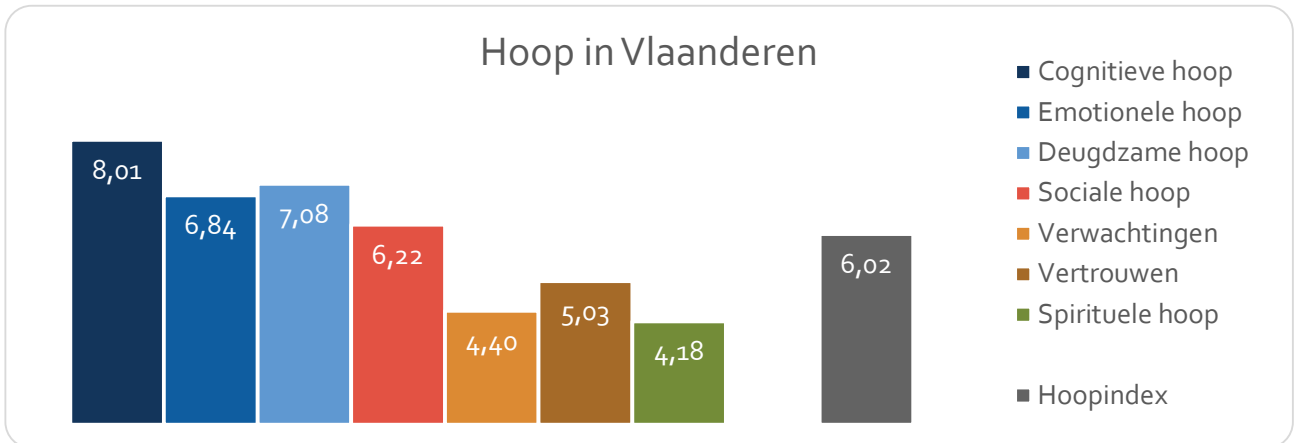

Hoop in België

Voor België is het ook mogelijk om onderscheid te maken tussen Vlaanderen en Wallonië. Op de gehele hoop-index verschillen de twee regio's niet significant van elkaar, maar wanneer we naar de domeinen kijken, zien we wel een aantal significante verschillen. Zo scoort Wallonië lager op deugdzaame hoop, maar juist hoger op verwachtingen en spirituele hoop.

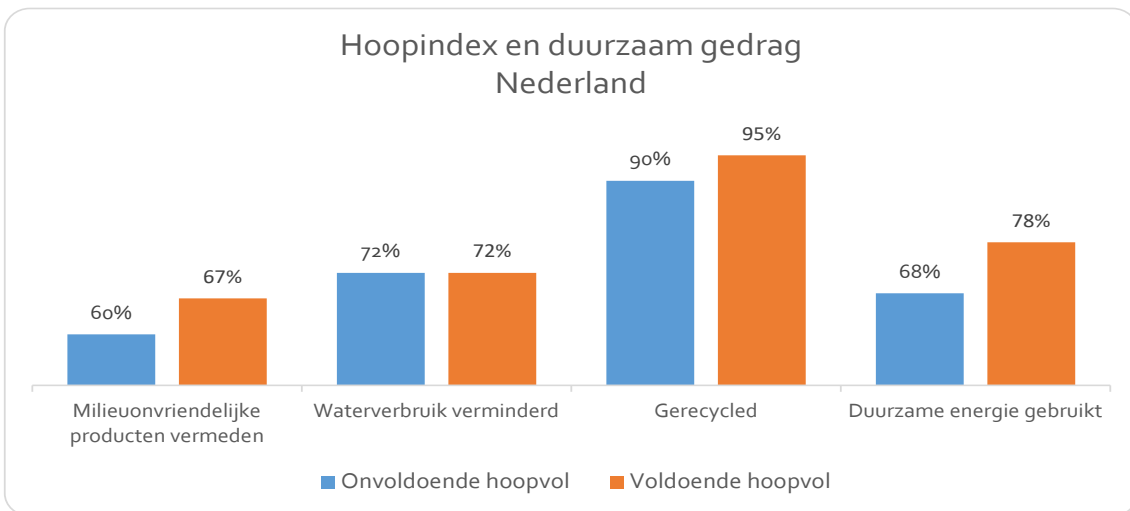

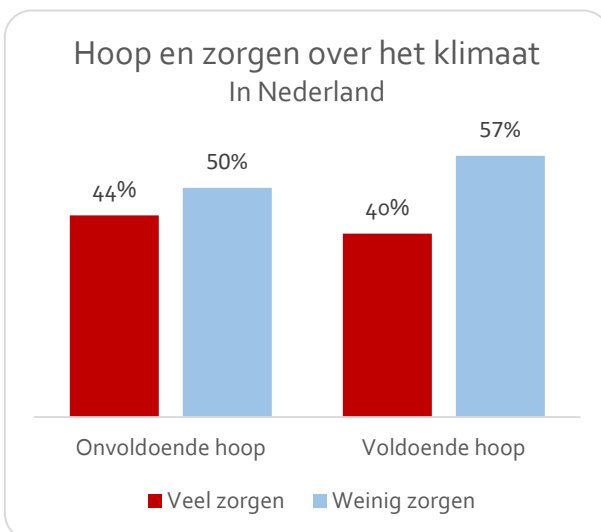

5. Hoop en duurzaamheid

Het klinkt aannemelijk dat mensen die hoopvol zijn, eerder geneigd zijn om zich in te zetten voor een betere toekomst. Een gebrek aan vertrouwen in de mogelijkheid van een betere toekomst werkt immers verlamdend: waarom zou je hard werken als je niet hoopt op verbetering? Maar geldt dit ook voor inzet voor een duurzamere wereld? Om dit te onderzoeken, zijn de respondenten in dit onderzoek gevraagd naar hun ideeën over duurzaamheid en hoe vaak zij bepaald 'duurzaam gedrag' vertonen.

Wanneer we een onderscheid maken tussen de mensen die een voldoende en onvoldoende scoren op de hoopindex, zien we dat hoopvolle mensen iets vaker proberen bij te dragen aan een duurzame toekomst. Zo vermijden zij iets vaker milieuvriendelijke producten, recycelen zij vaker, en gebruiken ze vaker duurzame energie.

Het is belangrijk om te benadrukken dat hoop voor een duurzame wereld niet betekent dat mensen zich geen zorgen maken. Wanneer we de Nederlanders vergelijken die al dan niet een voldoende scoorden op de hoopindex, zien we weliswaar dat minder hoopvolle mensen zich meer zorgen maken over bijvoorbeeld het klimaat, maar dat niet alle 'hoopvollen' zorgeloos zijn op dit punt.

Het is belangrijk om te benadrukken dat hoop voor een duurzame wereld niet betekent dat mensen zich geen zorgen maken. Wanneer we de Nederlanders vergelijken die al dan niet een voldoende scoorden op de hoopindex, zien we weliswaar dat minder hoopvolle mensen zich meer zorgen maken over bijvoorbeeld het klimaat, maar dat niet alle 'hoopvollen' zorgeloos zijn op dit punt.

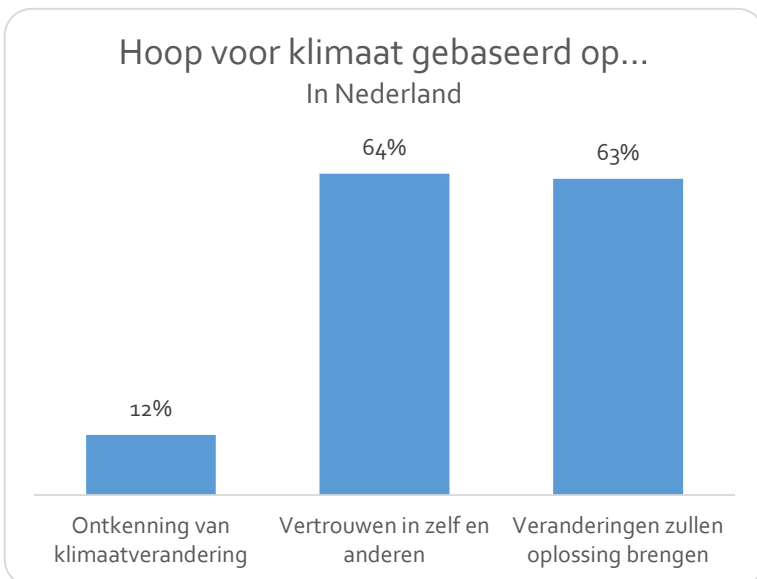
Het is belangrijk hierbij onderscheid te maken tussen verschillende bronnen van hoop. Zo kunnen mensen hoopvol zijn over het klimaat omdat ze denken dat zichzelf, maatschappelijke instituten of technologische innovatie de bestaande problemen kunnen oplossen, maar mensen kunnen ook hoop putten uit een ontkenning van de problemen. Deze vorm van 'valse hoop' kan zeer verlamvend zijn, wanneer het betekent dat mensen de (wellicht negatieve) realiteit niet onder ogen durven komen, en daardoor geen reden zien om hun gedrag aan te passen.

In dit onderzoek zijn mensen gevraagd wat hen hoopvol stemt over het klimaat. Hierbij kunnen we onderscheid maken tussen redenen gebaseerd op ontkenning zoals het idee dat klimaatverandering niet zo'n groot probleem is als wetenschappers beweren; vertrouwen in onszelf en maatschappelijke instituten; of het idee dat innovatie en maatschappelijke veranderingen er uiteindelijk voor zullen zorgen dat het klimaatprobleem zal worden opgelost. Uiteraard zal voor veel mensen een combinatie van deze redenen een rol spelen; zij geloven wellicht dat zichzelf een verschil kunnen maken, dat innovatie een deel van de problemen kan oplossen, maar misschien ook dat het klimaatprobleem uiteindelijk niet zo'n groot probleem zal blijken te zijn als we nu denken.

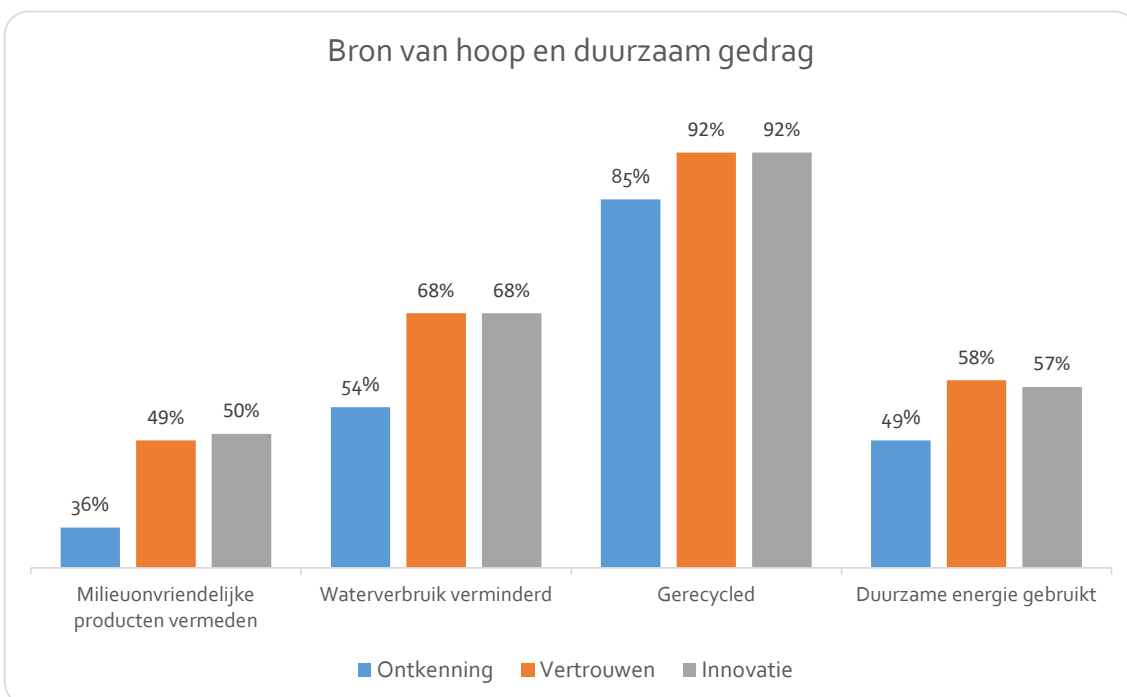
De meerderheid van de deelnemers in dit onderzoek wordt optimistisch over het klimaat door het idee dat zichzelf, maatschappelijke instituten en maatschappelijke veranderingen een oplossing zullen bieden voor het klimaatprobleem. Maar ruim een tiende van de Nederlanders geeft aan dat zij ook hoopvol zijn over het klimaat omdat ze denken dat het niet zo'n groot probleem is¹.

---

¹ We kijken hier of een persoon op een aantal stellingen over hoop voor het klimaat gemiddeld hoger scoort dan een 4 op een schaal van 1 tot 7.

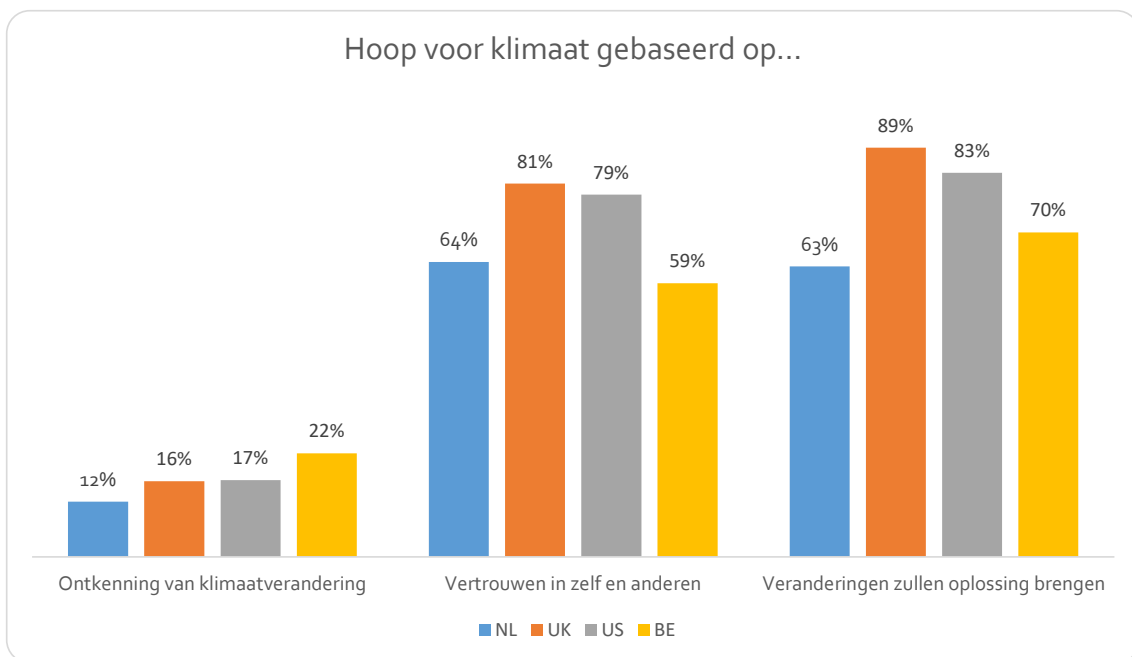

De bronnen waar mensen hun hoop op baseren heeft een belangrijke relatie met hun inzet voor duurzaamheid. Zo zien we dat mensen die 'een voldoende score op ontkenningshoop', duidelijk minder duurzaam gedrag vertonen dan anderen. Dit is wellicht niet heel verrassend, maar geeft wel aan dat meer hoop niet altijd beter is. Soms is het ook belangrijk om te kijken naar welke 'vorm' van hoop mensen hebben.

Een vergelijking met andere landen laat zien dat Belgen relatief iets vaker hun hoop voor het klimaat baseren op ontkenning dan Nederlanders, Britten en Amerikanen, terwijl Nederlanders hier juist wat lager op scoren. Nederlanders en Belgen scoren verder iets lager dan inwoners van het VK en de VS op vertrouwen in henzelf, anderen en innovatie om met oplossingen te komen voor het klimaatprobleem.

3. Conclusie

In deze jaargang van de hoopbarometer vinden we dat Nederlanders, net als een jaar geleden, matig hoopvol zijn. Ze scoren op de hoopindex gemiddeld een 6,3 op een schaal van 1 tot 10. Ook zien we wederom dat Nederlanders positiever zijn over de toekomst van hun eigen leven, dan over maatschappelijke ontwikkelingen. Vergeleken met een jaar eerder wordt iets lager gescoord, al is het verschil slechts één tiende punt. Met name op het gebied van economische verwachtingen zien we een aanzienlijke daling; waar vorig jaar nog 55% van de Nederlanders verwachtte dat het komende jaar economisch beter zou zijn, geldt dat nu maar voor 32%. Een mogelijke verklaring zou kunnen liggen bij de Brexit, aangezien steeds meer duidelijk lijkt te worden dat deze ontwikkeling negatieve economische gevolgen kan hebben voor Nederland.

In het afgelopen jaar zijn een aantal verschillen tussen groepen Nederlanders gegroeid. Zo scoren ouderen, gepensioneerden, mensen met een laag inkomen en éénoudergezinnen nu significant lager dan andere groepen. Dit was vorig jaar nog niet zo.

Vergeleken met het Verenigd Koninkrijk en België zijn Nederlanders relatief hoopvol; in deze landen wordt gemiddeld een 5,9 gescoord. Inwoners van de Verenigde Staten scoren met een 6,4 ongeveer even hoog.

We vinden dat hoop kan motiveren om actie te ondernemen voor een betere toekomst. Zo zien we dat hoopvolle mensen duidelijk vaker duurzaam gedrag vertonen zoals het recyclen van afval en het gebruik van duurzame energie. Hierbij geldt echter niet dat meer hoop altijd beter is, de bron van de hoop doet er ook toe. Mensen die hoopvol zijn over het klimaat op basis van ontkenning van de ernst van het probleem, gedragen zich niet duurzamer. Over het algemeen zijn Nederlanders iets pessimistischer over het klimaat dan anderen. Daarentegen zijn ook relatief weinig Nederlanders die de uitdagingen van klimaatverandering niet serieus nemen.

Appendix: Beschrijving van het sample

	Nederland	VK	VS	België
Leeftijd	52 jaar	35 jaar	37 jaar	50 jaar
Geslacht				
Man	46%	31%	52%	56%
Vrouw	55%	69%	48%	44%
Werk				
Werkzaam	49%	64%	77%	51%
Werkloos	8%	12%	7%	14%
Gepensioneerd	28%	4%	4%	25%
Anders	16%	21%	12%	10%
Huishouden				
Single	22%	16%	27%	24%
Partner	40%	25%	27%	8%
Partner en kind	31%	39%	29%	32%
Single en kind	5%	7%	5%	31%
Anders	2%	13%	12%	5%
Inkomen in €/\$/£				
<900	4%	12%	7%	4%
900-1800	17%	31%	17%	31%
1800-3200	34%	33%	28%	46%
3200-5000	34%	17%	28%	20%
>5000	12%	6%	21%	
Gezondheid				7%
Slecht	2%	2%	2%	21%
Matig	9%	13%	10%	32%
Redelijk	19%	29%	32%	34%
Goed	60%	41%	41%	6%
Uitstekend	10%	16%	15%	
Geloof				9%
(Erg) belangrijk	15%	14%	34%	23%
Redelijk belangrijk	22%	20%	14%	31%
Niet zo belangrijk	23%	17%	12%	32%
Erg onbelangrijk	40%	50%	40%	

Appendix: Schakeltabel

	2016	2017	2018
Hoopschalen			
Cognitief	Snyder Trait Hope Scale	Gelijk met 2016 + verkorte versie	Gelijk met 2017
Emotioneel	Herth Hope Index	Gelijk met 2016 + verkorte versie	Gelijk met 2017
Deugdzaam	Aangepaste Flourishing Scale	Gelijk met 2016 + verkorte versie	Gelijk met 2017
Sociaal	Locus of Hope Scale	Gelijk met 2016 + verkorte versie	Gelijk met 2017
Verwachtingen	Vragen uit Eurobarometer & World Gallup Poll (verwachtingen levensstandaard & leven in het algemeen)	Gelijk met 2016 + verwachtingen maatschappelijke verwachtingen + verwachtingen financiële situatie huishouden	Gelijk met 2017
Vertrouwen	Vragen uit World Gallup Poll – vrouwen in maatschappelijke instituten	Gelijk met 2016 + Faith in People Scale (Rosenberg)	Gelijk met 2016
Spiritueel	Items uit Sciolli's Comprehensive Hope Scale	Idem + verkorte versie	Gelijk met 2017
Hoop voor duurzaamheid	-	-	Ojala sustainable hope scale
Meting			
Respondenten-database	respondentendatabase.nl	LISS-panel	LISS-panel
Aantal deelnemers			
NL	564	1600	900
VK			502
VS			480
BE			516

